

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема комунікативної компетентності працівників прокуратури привертає все більшу увагу дослідників з огляду на її практичну значущість та недостатню методичну розробленість. Це актуалізує вивчення у царині психологічної науки особливостей, технологій, методів розвитку комунікативної компетентності прокурорів (В. Барковський, І. Бевзюк, А. Білоножко, М. Ісаєнко, О. Калита, Л. Філонов, О. Цільмак та ін.). Адже від уміння спілкуватися, налагоджувати емоційний контакт та конструктивну комунікативну взаємодію з суб'єктами правових відносин залежить ефективність професійної діяльності прокурорів. У процесі проведення досудового розслідування прокурор постійно спілкується з потерпілими, підозрюваними/обвинувачуваними та їх захисниками, представниками судових органів. Діяльність прокурорів спрямована на забезпечення верховенства права і справедливості. Від встановлених ними фактів та обставин кримінальних правопорушень залежить доля конкретних людей та водночас довіра громадян до системи правосуддя загалом. Здійснюючи публічне обвинувачення під час судового процесу, прокурор повинен проявляти не лише високий рівень професійної компетентності, відповідальності, а й уміння спілкуватися, донести необхідну інформацію, обґрунтувати свою правову позицію. Саме тому постає необхідність розвитку комунікативних здібностей у прокурорів.

Вирішення цього питання передбачає насамперед дослідження сутності поняття «комунікативна компетентність».

Ю. Ємельянов тлумачить поняття «комунікативна компетентність» як засновану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування, вільно володіти вербальними і невербальними засобами спілкування, організувати міжособистісний простір у процесі ініціативного й активного спілкування з людьми [4]. При цьому вчений наголошує, що комунікативна компетентність особистості набувається у соціальному середовищі.

У контексті дослідження професійної підготовки майбутніх юристів, О. Семенов та Л. Насіленко трактують поняття «комунікативна компетентність» як інтегральну особистісну характеристику юриста, «що поєднує ціннісні установки, комунікативні знання, уміння, навички, здібності, які забезпечують ефективну діалогову взаємодію із суб'єктами правових відносин у певному колі професійних правових ситуацій на основі вільного володіння вербальними і невербальними засобами юридичної комунікації відповідно до морально-етичних норм» [8, с. 69].

Подібної точки зору дотримується й О. Калита, яка визначає поняття «комунікативна компетентність майбутнього юриста» як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує ефективність здійснення комунікації в системі професійних відносин і передбачає усвідомлене розуміння цінності професійної комунікації для діяльності юриста, опанування культурою й технологіями комунікації, вербальними, невербальними засобами для її збагачення, оновлення власного комунікативного досвіду [6].

Слід зазначити, що в контексті психологічних досліджень вживається також поняття «компетентність у спілкуванні» [5; 7]. Здебільшого його використовують як синонім поняття «комунікативна компетентність». Однак, на нашу думку, компетентність у спілкуванні розуміється значно ширше, а саме: як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів і уміння використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх, так і партнерів спілкування, уміння розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування [7].

Узагальнюючи погляди науковців можемо констатувати, що поняття «комунікативна компетентність» відображає здатність особистості налагоджувати і підтримувати комунікативні контакти з іншими людьми, застосовуючи вербальні і невербальні засоби спілкування. До складу комунікативної компетентності включають певну сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечують ефективність комунікативної взаємодії.

У структурі комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури І. Бевзюк виокремлює низку взаємопов'язаних компонентів, зокрема:

– гностичний компонент (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування; загальнокультурна компетентність; творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості);

– комунікативний компонент (загальні та специфічні комунікативні уміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні уміння; перцептивно-рефлексивні уміння);

емоційний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в діалогічні взаємини; розвинуті емпатія та рефлексія; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани);

– мотиваційний компонент (потреба у спілкуванні, мотивація до успіху) [1, с. 204].

На думку С. Вишневської, комунікативна компетентність юриста містить такі структурні компоненти:

інформаційно-комунікативний компонент (комплекс юридичних знань: правових і нормативних актів; знання психології особистості, професійного спілкування та міжособистісної взаємодії; орієнтування у професійних ситуаціях щодо реалізації прав і свобод громадян; здатність до самоаналізу та самопізнання);

афективно-комунікативний компонент (система цінностей особистості; уміння та навички управління емоційним станом, здатність до саморегуляції; система ставлень особистості, досвід міжособистісного, професійного спілкування та правових стосунків; здатність до емпатії);

регулятивно-комунікативний компонент (уміння та навички комунікативної діяльності юриста, засновані на правових відносинах; оволодіння техніками спілкування; вміння та навички вербальної та невербальної взаємодії; вміння та навички конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях) [2].

Отже, комунікативна компетентність прокурорів – це складне структурне утворення, яке пов'язане з когнітивними, емоційно-вольовими, мотиваційними характеристиками особистості. Нині актуальним залишається питання дослідження психологічних технологій розвитку комунікативної компетентності прокурорів. Встановлено, що розвитку комунікативної компетентності особистості сприяє активне соціально-психологічне навчання [3]. При цьому основним методом розвитку комунікативної компетентності особистості є соціально-психологічний тренінг, мета якого полягає в оволодінні вміннями та навичками вербальної й невербальної взаємодії з іншими людьми [7].

Перспективами подальших наших досліджень є розробка та апробація програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток комунікативної компетентності прокурорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзюк І. М. Особистісні детермінанти комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2013. Вип. 41. С. 202-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2013_41_32 (дата звернення: 24.09.2021).
2. Вишнева С. Л. Коммуникативная компетентность юриста и особенности её формирования. Психология системного функционирования личности : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2004. С. 68-70.
3. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1985. 168 с.
4. Емельянов Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05. Ленинград, 1990. 32 с.
5. Жуков Ю. М., Петровская Л. А., Растищев П. В. Диагностика и развитие компетентности в общении. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 104 с.
6. Калига О. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проектних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.
7. Петровская Л. А. Компетентность в общении : социально-психологический тренинг. Москва : Изд-во МГУ, 1989. 216 с.
8. Семенов О. М., Насієнко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика: монографія. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с.